

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Васил Киров,

секция „Общество на знанието: Наука, образование и иновации”

Институт за изследване на обществата и знанието, БАН

Относно защитата на дисертационния труд на Емил Димитров Георгиев

„Усвояване или опитомяване: Институционалният трансфер на международни управленски стандарти в българския бизнес, 2007-2012 г.“

(за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.1. „Социология, антропология и науки за културата“, Научен ръководител: доц. д.с.н. Таня Бойчева Чавдарова)

Емил Георгиев е представил дисертационен с общ труд обем от 254 стандартни страници. Той се състои от увод, изложение в четири части, заключение, библиография и приложения. В библиографията са посочени 239 заглавия, от които 38 на български, 2 на руски и 199 на английски език. Оформлението на дисертационния труд е отлично.

Публикациите по докторантът по темата на дисертацията са 4, от които 2 на български и две на английски език. Публикациите на английски език, подготвени в съавторство, са в престижни международни списания, нещо което заслужава отлична оценка.

Работата на Емил Георгиев през последните години показва силна ангажираност с проблематиката, свързана със стандартизирането. Определено е предимство, че докторантът има и богат практически опит, свързан с процесите на сертификация, на базата на които са изведени заключенията и е осъществена социологическата рефлексия.

Дисертационният труд анализира актуалния, но недостатъчно изследван в България проблем за стандартизирането и въвеждането на международните стандарти в българските компании, на базата на примера с ISO 9001. Прегледът на литературата по въпроса е подготвен много добре като са обхванати широк кръг от изследвания по темата. В същото време прави впечатление, че не са посочени скорошни публикации на базата на изследвания, свързани със стандартизацията в определени сектори в България – например болници (например Stoimenova, A.,

Stoilova, A., & Petrova, G. (2014). Авторът е прав като идентифицира липсата на академични изследвания и социологическа рефлексия, но това е валидно не само по отношение на стандартизирането, а и в по-широк смисъл, в областта на социологията на управлението, например по отношение на мениджърските стратегии и практики в българските организации. В това отношение усилията на Емил Георгиев за разглеждането на „стандарт ISO 9001 като инструмент за унифицирано управление на качеството“ и фокусирането на изследователския интерес към „сертифицирането в бизнеса - неговият социален смисъл, преносът на логика и последици“ са релевантни за развитието на академичните дебати в областта. Изследването си поставя амбициозни цели, а именно „с една емпирично верифицирана социологическа рефлексия“ да анализира не само мотивите за сертификация на българските фирми и да открие типове на приемане на стандартите, но и да контекстуализира практиката на стандартизиране в българския контекст на бизнес управлението. Така темата за „институционалните трансфери“ е анализирана на базата на примерите на стандарта за управление на качеството ISO 9001 от българските бизнес организации. В по-широк план проблематиката за институционалните трансфери е развита и в литературата за мултинационалните компании (например Ferner 1997; Edwards and Ferner 2005 и т.н.) и в тази за европеизацията (Raddaelli 2000), направления което не са адресирани в дисертационния труд.

В теоретичен план, моделът на дисертационния труд се опира на новия институционализъм в организационния анализ и социологията, акцентиращ върху влиянието, което институционалната среда оказва на организационните актьори (стр. 8). Авторът показва добро познаване на литературата на новия институционализъм. На тази база са изведени хипотези за приемането/неприемането на системите за управление в рамките на организационната промяна.

Емпиричният анализ на Емил Георгиев е извършен на базата на дълъг период от наблюдения, върху голям брой организации от няколко сектора. Изследователските методи включват количествено изследване, качествено изследване и анализ на документи. Количественото изследване има предимно описателен характер и се базира на непредставителна извадка с обем 127 български фирми, сертифицирани по ISO 9001 в периода между 2007 и 2012 г. Качественото изследване включва 21 полуструктурирани интервюта със собственици/мениджъри на сертифицирани фирми. В допълнение са анализирани и 74 цялостни документации на сертифицирани стопански организации. Изследователската работа е изключително сериозна и прецизна. Посочени са и ограниченията на изследването.

Важно е и, че трудът очертава няколко насоки за бъдеща изследователска дейност върху процесите на стандартизиране – например по отношение на стандартите надграждащи ISO 9001 и във връзка с ролята на сертификационните компании. А това е нещо, което може да бъде от полза, както за изследователите от академичните среди, така и за практиците, ангажирани в приложни изследвания или формулиране/изпълнение на политики в областта на управлението.

В първа глава, озаглавена „Международните стандарти като управленски модел“, авторът въвежда възникването и развитието на концепциите за управлението на качеството като аспект от бизнес управлението. Той откроява развитието на тоталното управление на качеството, въведено отначало в Япония. Проследен е преходът от качеството на продукта/услугата до качеството на целия процес на управление. След това в текста са разграничени универсалистките и ситуационистките подходи към управлението и тяхното отношение към системите за управление на качеството, както и акцентът върху универсалитската логика (на търсенето на най-добро организационно решение), на което Георгиев се противопоставя.

Втората глава на дисертационния труд представя теоретичната рамка на изследването, въвежда понятието за институция и прави критичен преглед на релевантната теоретична и емпирична литература. Емил Георгиев използва институционално дефинираните организационни полета, при които DiMaggio and Powell (1983) отграничават три механизма, чрез които се осъществява институционалната изоморфна промяна: принудителен, подражателен и нормативен. Тези понятия служат за извеждане на хипотезите по отношение на институционалния трансфер. Таблиците (номер 8 и 9), обобщаващи външната и вътрешната мотивация за сертифициране са изключително полезни, но не са коментирани детайлно в текста.

В трета глава „Типове институционален трансфер“ е разширен теоретичния модел като е въведено понятието опитомяване в българския контекст и са идентифицирани възможните типологии на трансфера на системите за управление на качеството (СУК) от българските организации и прилагането на т.нар. „опитомяващи“ практики. На базата на работата на Крийд за българското село, авторът дефинира „опитомяването“ като „специфична трансформация на формални правила в различни неформални практики, заобикалящи, видоизменящи тези правила или подчертано подменящи оригиналния им замисъл и цели“. Този подход е релевантен за нуждите на конкретното изследване, но би могъл да бъде и изключително полезен за други области на социологията, свързана с труда, организациите и индустриалните отношения по отношение на формалния трансфер (например в документацията) и неформалните практики, които го съпътстват.

Всъщност в тази перспектива може да се направи и паралел с изследванията на европеизацията, при която е възможно актьорите за използват определени ресурси (материални, когнитивни) и да преформулират/заобикалят за постигане на свои цели. Типовете трансфер – „възприемане и асимилиране“ или „опитомяване“ – са операционализирани много сполучливо от автора на дисертационния труд.

Четвъртата глава, озаглавена „Методология и анализ на емпиричното изследване“ операционализира хипотезите на изследването, за да ги верифицира с използването на комбинация от качествени и количествени методи. Представените са резултатите на изследването и са изведени заключения за приемането или отхвърлянето на работните хипотези. Без да навлизам в подробности, изследването показва, че първата основна хипотеза се потвърждава – а именно „Българския институционален контекст и организационните полета оказват натиск върху фирмите да се сертифицират съгласно международни стандарти за бизнес управление“. Резултатите са разгледани в сравнителна перспектива – спрямо данните от изследвания на компании в Централна и Източна Европа. На базата на изследването с качествени методи се потвърждава и втората основна хипотеза на дисертационния труд – че не съществува съответствие между изискванията на стандартите за бизнес управление и реалните организационни практики в сертифицираните фирми. Третата хипотеза не се потвърждава, тъй като формалната структура, размера на компанията и сферата на дейност не влияят причините и практиките за внедряване и сертификация на СУК по отношение на стандарт ISO 9001. Четвъртата хипотеза се потвърждава – така основният резултат от процеса на приемането на стандартите и последващата сертификацията е, че фирмите „повишават външната си легитимност (корпоративния имидж), без това да е свързано и непременно да води до постигане на по-добра бизнес ефективност“ (стр. 206).

Така авторът достига до заключението, че „в българския случай ставаме свидетели на преобладаващо опитомяващо приемане на стандарт ISO 9001“. Би било интересно доколко концепцията за опитомяването може да бъде проектирана и върху други сфери на управлението на организациите – например по отношение на практики за управление на човешките ресурси, на корпоративната социална отговорност и т.н.

Приносите на дисертационния труд са посочени в реферата и са добре обосновани. В теоретичен план, изследването проблематизира имплицитната релевантност на стандартизацията на социални процеси и конструира социологическа позиция към бизнес управлението. В български контекст са анализирани външните и вътрешните мотиви за стандартизация, на базата на модели, развити в световната литература. Изяснен е въпросът за връзката на сертификацията със социалните

процеси на „трансфериране“ на регламентите на стандарта в българските бизнес организации. Сполучливо е въведен и развит терминът „опитомяване“, през който се експлицират специфични за българските фирми и техните ръководители неформални практики за получаване на сертификат съгласно международен стандарт за управление. Всичко това ми позволява да оценя като значими постигнатите резултати.

Накрая бих искал да формулирам и няколко критични бележки.

Теоретичният модел на дисертацията се ситира в рамките на новия институционализъм в организационния анализ и социологията (стр. 8). Добре би било да се обоснове по-детайлно защо именно този теоретичен подход е най-подходящ за целите на изследването.

Емпиричното изследване се съсредоточава върху организации, които са получили сертификация до 2012 г. Но тъй като дисертационният труд е предложен за защита през 2018 г., бихме могли да очакваме известно осъвременяване на резултатите. В този смисъл бих искал да попитам Емил Георгиев дали ако изследването бе направено през 2017 – 2018 резултатите щяха да бъдат различни или не?

В изследването си, авторът говори за популярността на стандартизацията в България и споменава, че до 2012 г. в страната са сертифицирани 3965 организации, но не става ясно каква е ситуацията в сходни икономики (посочени са само данни по отделни континенти).

В предходни изследвания (в периода преди влизането на България в Европейския съюз) съм срещал мнението, че приемането на стандарти от типа на ISO 9001 определението представлява нещо като “виза за износ“ и това мотивира експортно-ориентирани компании да ги придобият. Дали понастоящем това все още е валиден аргумент? И доколко в емпиричното изследване е взето предвид каква е пазарната ориентация на компании те (насочени основни към вътрешен или към външен пазар). В допълнение, от изследването не става ясно дали преобладаващата собственост на компаниите (чуждестранни или местни инвестиции) може да окаже влияние върху конкретните практики на трансфер. Можем ли да направим хипотезата, че във филиали на мултинационални компании практиките на „опитомяване“ ще бъдат ограничени?

В България, още от 2007 -2008 г. в рамките на оперативните програми започва процес на подкрепа за фирмите, които искат за покрийт различни международно признати стандарти (например различни мерки по Оперативна програма

„Конкурентоспособност“). В този смисъл дали наличните европейски фондове не може също да са мотивиращ фактор за сертификацията?

По отношение на библиографията трябва да се отбележи, че част от цитираната литература е сравнително неосъвременена, т.е. не става ясно доколко тези научни дебати не са се развивали впоследствие. В допълнение, при някои заглавия не е представена цялата библиографска информация – например 9 и 13 – липсва издателство

Въз основа на всичко казано по-горе за приносите на дисертационния труд и теоретичната и емпирична подготовка на кандидата, категорично препоръчвам на членовете на уважаемото жури да гласуват единодушно в подкрепа на присъждането на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.1. „Социология, антропология и науки за културата“ на Емил Георгиев.

11.06.2018 г.

Подпис: